

ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО: ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД

П. РАБІНОВИЧ

*доктор юридичних наук,
академік НАПрН України,
професор кафедри теорії та філософії права
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

У пострадянських державах питання щодо дисциплінарного статусу порівняльного правознавства є одним із гострих і неоднозначних. Становлення СРСР як унікальної системи соціально-економічних і правових відносин не передбачало потреби у наукових порівняльно-правових дослідженнях, за винятком хіба що контрастних і насамперед з ідеологічною метою. Однак неможливість світової революції, становлення групи соціалістичних правових систем, відносно мирне співіснування і потреби в розширенні економічних зв'язків, а пізніше також формування широкого кола постколоніальних «держав народної демократії», суттєво змінили ставлення до порівняльно-правового знання та засобів його отримання. Саме по собі накопичення такого знання поставило питання стосовно його організації, що дало поштовх майже безупинним і чимдалі активнішим дискусіям, які й донині, вже у пострадянський час, не продукують рішення, прийнятні для вчених різних поколінь, досвіду та спеціалізації.

Те, що значний пласт порівняльно-правового знання, а також суспільний запит на нього не знайшли повноцінного визнання в юридичній науці та освіті, суттєво ускладнює підготовку

потрібних для країни фахівців і розвиток порівняльно-правових досліджень, і це коло замикається, проблема залишається невирішеною. Вийти з такого кола можна, подолавши його концептуальні, просторові чи часові межі й обмеження.

Цікава спроба на цьому шляху зроблена відомим вітчизняним правником-компаративістом О. Кресіним у його новій монографії «Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII — першій третині XIX століть: компаративна концептуалізація»¹. Насамперед слід зазначити, що автор вийшов за межі суперечки щодо дисциплінарності порівняльного правознавства за принципом «або-або». Предметом його дослідження є розвиток порівняльно-правових досліджень, накопичення й узагальнення порівняльно-правового знання, становлення його загальнотеоретичної складової. Він показав причини, що спонукали багатьох учених звертатися до порівняльно-правових досліджень, роль останніх в освоєнні правової дійсності в умовах появи і поглиблення кризи апріорного філософствування, з одного боку, і соціалізації правових знань — з другого. Автор продемонстрував центральну роль узагальненого

---

¹ Кресін О. В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII — першій третині XIX століть: компаративна концептуалізація: монографія. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Логос, 2017. — 680 с.

порівняльно-правового знання другої половини XVIII — першої третини XIX ст. у становленні сучасного загальнотеоретичного правознавства в Європі. При цьому контекстом для автора виступає не лише тогочасний розвиток правознавства, а й еволюція європейських політичних і соціальних процесів, різноманітних ідеологій, становлення природничих, гуманітарних і суспільних наук (розділи 4, 5).

На основі вивчення унікально-широкого кола відомих і невідомих праць, виданих у зазначеному періоді різними мовами (німецька, французька, латина, польська, італійська, англійська; на окрему увагу заслуговує діяльність автора щодо організації перекладу та публікації таких праць), О. Кресін вперше довів створення саме протягом цього часу теоретичних засад порівняльно-правових досліджень. Це, можна сказати, наукове відкриття не просто спростовує поширену думку щодо суто інструментального і прикладного характеру таких досліджень, а й суттєво змінює уявлення про принципи формування і диференціації правового знання за умов докорінної трансформації юриспруденції в означений період.

Цей ідейно-теоретичний комплекс у рецензованій монографії поділено на два блоки. Перший стосується самого порівняння у праві. Автор розглядає вчення про: науково-ціннісні та прикладні цілі порівняння; методику порівняльно-правових досліджень; роль порівняння як основи формування загального вчення про право; форми дисциплінарної організації порівняльно-правового знання. На цій основі О. Кресін обстоює плюралізм організації останнього — як функціонально чи дисциплінарно виокремленого у межах правознавства. Він стверджує рівноцінність і взаємодоповнюваність різних форм організації порівняльно-правового знання у розглядуваній історичний період, цілісність його теоретичних засад. Як доведено у моно-

графії, протягом цього періоду значна частина вчених свідомо розвивала теоретичні засади порівняльно-правових досліджень навіть без їх дисциплінарного виокремлення (розділи 6, 7).

Другий блок проблематики стосується формування порівняльно-правової наукової картини світу як відносно цілісного, розгалуженого і взаємопов'язаного комплексу теорій щодо окремого, особливого та загального в праві, їх характеру, шляхів формування, особливостей функціонування. Зокрема, О. Кресін розглянув такі теорії: національного права та його своєрідних елементів; неможливості загального позитивного правопорядку, іманентності загальних елементів у національному праві, внутрішнього і зовнішнього діалогу правових систем, рецепції права; особливого як конкретного загального правових сімей, класифікації правових систем. Доведення існування такої всеохопної порівняльно-правової картини світу в другій половині XVIII — першій третині XIX ст., її цілісна реконструкція також можуть розглядатись як науково-правознавчі новели. Фактично автор розкрив механізм формування історично першої неметафізичної й нефілософської спеціальнонаукової картини світу юридичних наук на основі узагальнення результатів порівняльно-правових досліджень. Вона може розглядатись одночасно і як загальноюридична, і як порівняльно-правова (розділи 8–10).

В останні роки деякі українські правники-теоретики лобіюють ідею «інтеграційного» (інтегрального) праворозуміння. При всій неоднозначності, плюралістичності інтерпретації такої ідеї, рецензована монографія, як на мене, може слугувати прикладом, принаймні, інтеграційного дослідження. Це проявляється у тому, що його автор розкриває механізм формування загального (інтегрованого) у праві через, насамперед, порівняння однородових — хоч і особливих, специфічних — правоявищ, незалежно від того,

з якої концептуально-методологічної позиції ці знання продукувались. Зазначений (інтеграційний) характер дослідження О. Кресіна вбачається й у тому, що порівняльно-правова проблематика у ньому рясно насичена суто теоретичними положеннями. Та це й цілком природно, оскільки сама загальна теорія права зазвичай є, так чи інакше, певним втіленням узагальнення результатів порівняльно-правових досліджень, а такі дослідження, у свою чергу, «скеровуються» певними загальнотеоретичними методологічними підходами, постулатами. (Наведу для прикладу лише декілька суто загальнотеоретичних назв окремих фрагментів монографії: «Теоретико-методологічні пролегомени дослідження становлення ідеї соціального права» (с. 196); «Порівняння як основа загального вчення про право» (с. 370); «Пошуки загальної позитивної форми права» (с. 493).)

Зазначені переваги фундаментального дослідження О. Кресіна, гадаю, не в останню чергу зумовлені тим, що — як стверджує автор — світоглядною засадою його пошуків «є соціологічний різновид позитивістського пра-

ворозуміння, що виключає з системи методів пізнання будь-які метафізичні пізнавальні засоби, надає їй виразно-діалектичної сутності та переважно дескриптивного, індуктивного характеру» (с. 609).

Якщо говорити про критичні зауваження, то хотілося б бачити — хоча б, скажімо, у загальних висновках монографії — концентрований виклад переліку усіх теоретичних засад правової компаративістики, які зберегли свою актуальність і донині.

Окремо слід звернути увагу на високий рівень художньо-естетичного оформлення книги, а також на наявність у ній англо- й російськомовних викладів його змісту та анотацій.

Не буде перебільшенням, вважаю, резюмувати, що рецензована монографія О. Кресіна (яку варто розглядати у поєднанні з його попередньою книгою¹) є непересічним позитивним явищем у вітчизняній — а можливо, й у європейській — теоретичній юриспруденції. Тому вартувало б замислитися (бодай хоча б помріяти!) про можливість перекладу нової книги О. Кресіна англійською мовою.

Кресін О. В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII — першій третині XIX століття: компаративна концептуалізація: монографія. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Логос, 2017. — 680 с.

Автор доводить, що у зв'язку з виокремленням і водночас інтеграцією юридичної науки у другій половині XVIII — на початку XIX ст. відбулася диференціація згаданого синкретичного знання і формування вчення про порівняння в праві, його цілі, роль як основи загального вчення про право і можливість виокремлення порівняльно-правових наукових дисциплін. Результатом осмислення порівняльно-правового знання стало формування у зазначений період компаративістської наукової картини світу — вчення про національне право, його своєрідні й загальні елементи, взаємодію національних правопорядків, іманентність і процесуальність загального, характеристики особливого в правовому розвитку. Така наукова картина світу, в свою чергу, стала підставою для класифікації правових систем і формування правової карти світу.

Для науковців, викладачів юридичних факультетів, аспірантів, усіх, хто цікавиться історією юридичних наук.

¹ Кресін О. В. Порівняльне правознавство у XIX–XX століттях: проблеми становлення : моногр. — К. : Логос, 2011. — 294 с.